

GÖLGELENEN EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ VE HAKSIZLIĞA UĞRAMIŞ BİR ROMAN: *GENÇLİĞİM EYVAH*

*YILMAZ, Ebru Burcu
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Edebî eserin en önemli özelliklerinden biri günlük dilden farklı bir dil kullanmasıdır. Sanatçılar insan ve evrenle ilgili algılarını sıradan ifade kalıpları yerine özgün benzetme ve sembollerle kelimelerin poetik anlamlarına başvurarak eserlerine taşırlar. Bu örtük dili çözümlenebilmek için kullandığımız eleştiri yöntemlerinin her biri metnin farklı bir yönünü aydınlatır. Ancak metindeki anlam dünyasını doğru okuyup çözümlenmeden değerlendirmeler yapmak edebiyat eleştirisini gölgeler. Bir yazara yapılabilecek en büyük haksızlık, onu ölümsüz kılan metinleriyle ezbere ilişkiler kurmaktır. Bu açıdan konuyu örneklendirmek amacıyla edebiyat eleştirisinde haksızlığa uğramış bir eser olan Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* romanını metnin çok anlamlılığı ve yazarın niyeti doğrultusunda değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Edebî eser, eleştiri, roman, Tarık Buğra, *Gençliğim Eyvah*.

ABSTRACT

One of the most important characteristics of literary work is to use different language from daily language. Artists carry perceptions about human and universe to their works by applying to poetic meaning of words with original imitations and symbols instead of ordinary patterns of expressions. Each criticism methods we use to analyse this covered language clarifies different aspects of each text. However, the evaluation without correct analysis of meaning world in the text shades in the literary criticism. The biggest unfairness to an author is to set up

* İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. e-posta: eburcu@inonu.edu.tr

memorized relationships between the author and the texts making him/her immortal. To sampling the matter with this respect we evaluate Tarık Buğra's novel *Gençliğim Eyvah*, a work being exposed to unfairness in literary criticism, with aspects of multimeanings of the text and the intention of the author.

Key Words: Literary work, criticism, novel, Tarık Bugra, *Gençliğim Eyvah*.

Edebî eseri, edebiyat dışı eserlerden ayıran özelliklerden en önemlisi, vaka ve karakter ortaya koyma noktasındaki özgünlüğünün yanı sıra dili ve üslûbu kullanım şeklidir. Edebîlik vasfı taşıyan bir eser öncelikle vaka, karakter, dil ve üslûp açısından yakaladığı orijinalite açısından değerlendirilmelidir. Eserdeki fikir boyutu ise “tematik güç” ve “karşı güç” ayırımında ortaya çıkan çatışmaları beslediği ölçüde esere olumlu katkı sağlar. Ancak temelde sadece yazarın dünya görüşünü vurgulamaya hizmet eden bir metinde, doğal olarak ideolojik kaygı özgün vaka ve karakterler üretme noktasında yazara engel olacaktır. Her ne şekilde olursa olsun kendi doktrinini doğrulamayı hedefleyen yazar, eseri farklı açılardan okunmaya müsait kılan zengin açılımlarını yok edebileceği gibi okuyucuyu/eleştirmeni tek tip düşünmeye de zorlayacaktır.

Sanatçılar zaman ve mekân boyutundan sıyrılarak asırlar sonrasına söyleyecek sözleri olan kişilerdir. Bir yazarı ölümsüz kılacak yegane şey bıraktığı metinlerdir. Yazdıkları metinler okundukça ve yorumlandıkça yeniden hayat bulan yazar, her devirde mesajı olan evrensel göndermeli eserleriyle insanlığın kolektif dünyasını sürekli besleyen önemli bir kaynaktır. Edebî metinler, bir toplumun yaşadığı tarihî ve coğrafi macerayı yansıtabildiği gibi aynı zamanda milletlerin yaşadığı kültürel değişimlerle de doğrudan etkileşim halindedir. Dolayısıyla edebî ürünler sadece sanatsal değer taşımakla kalmaz aynı zamanda ölümsüz bir bilgi kaynağı olarak çok önemli değerlendirme ve tahlilleri içerir. Ancak bu bilgi kaynağı itibarî bir gerçekliğin ürünü olduğu için bilimsel yaklaşımın katı ve tek anlamlı yapısının aksine farklı bir dil ve üslûpla kendisini ortaya koyar. Bu sebeple, dikey bir anlam derinliğine sahip olan edebî eserlerin çözümlenmesinde eldeki malzemenin çeşitliliğine uygun geniş bir bakış açısı kullanılması gerekir.

Edebî eleştiriyi gölgeleyen en temel unsur okuma eylemi karşısında alınan hazırıcı ve nakilci yaklaşımlardır. Metni sadece yazarın hayat hi-

kayesiyle sınırlayan ya da öncelikle yazarın dünya görüşünü destekleyen bir kaynak olarak sunma çabası metin karşısında algı kanalları kapalı bir okuyucu gerektirir. Halbuki okumak, metinden gelen göndergelerin çok yönlü yansımalarını görebilmek ve metni oluşturan unsurlar arasındaki işlevsel ayrıntıları yakalayabilmektir. Aksi taktirde sadece bildirişim düzeyinde okunan herhangi bir metin okuyucuya sade bir hikâyenin dışında hiçbir şey sunamaz. Metnin varlık amacı hikayenin arkasındaki kavram ve simge düzleminin çözümlenmesiyle ortaya çıkarılabilir. Bu durumda eleştirmenin eser karşısındaki tavrı büyük önem taşır.

Edebî Metnin Ayırıcı Yönü ve Estetik Tavır

Edebî eserler günlük veya bilimsel dilden farklı olarak kelimelere poetik anlamlar yükleyen ve çok katmanlı anlam dünyasının zengin çağrışımlarla dışa vurulduğu sanatsal metinlerdir. Yazar, eser ve okuyucu arasındaki göndergelerin yorumlanmasıyla ortaya konulan anlam dünyası kimi zaman doğrudan metinden hareketle çıkarılabildiği gibi, kimi zaman da metnin yüzeyinde temel anlamıyla görünmeyen sembol dilinin okunmasını gerektiren itibarî bir dünya sunar. Edebî eserin bu çok yönlülüğü sebebiyle metin çözümlemesinde bir eleştiri tarzı tek başına yeterli olamayacağı gibi, her eleştiri kuramı eserden okura açılan yeni bir pencere anlamına gelir. Okuyucunun metindeki dünyayı algılamak geliştireceği estetik tavır, metinle ilk aşamada duygusal ve sübjektif bir bağ kurmasını sağlar. Metin çözümlemesini esas alan sağlıklı bir edebiyat eleştirisinin yapılabilmesi için estetik tavrın yanı sıra metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişki ve yazarın kullandığı ayrıntıların yorumlayıcı bir dikkatle okunması gerekir.

Edebî eseri aydınlatma çabası güden modern yaklaşımlardan birisi de alımlama estetiğidir. Her sanat eseri gibi edebî eserler de öncelikle “*görünür kıldığı şeyin birilerince alımlanması*” (Göktürk, 2001: 13) amacıyla üretilir. Bu gerçek, metin karşısında oluşan, yazar, metin ve okuyucu arasındaki ilişkinin temelini oluşturur. Yazar aracılığıyla okuyucuya açılan metindeki anlam dünyası, okuma eyleminin niteliğine göre farklı açılardan çözümleme yöntemleriyle izah edilmeye çalışılır. Pek çok eleştiri metoduyla çözümlenebilecek edebî metin, edebiyat incelemesinin amacı olan metnin niyetine ulaşmada okuyucuya çok boyutlu bir anlam dünyası sunar.

Okuyucunun algı kanallarına hitap eden bir metnin estetik bir objeye

dönüşebilmesi için sezîş kabiliyeti yüksek okuyucunun estetik bir tavır takınması gerekir. Problemlerin çözümünde akli yegane çıkış noktası görerek aklileştirme pratiğine bağlı insana, estetik algı ve estetik tavır, duygu dünyasının gizemli ve derin anlamlarla yüklü kapılarını açar. Nitekim algı, “*nesnelere, varlığı yalnız gerçeklikler olarak değil de, aynı zamanda sempati ve antipati objesi olarak kavrar.*” (Tunalı, 1998: 35) Bu bakış açısı duygu dünyasına ait gerçeklerin de dilin imkanları içerisinde ifade edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarır. Dilin sınırlılığı, yazarı farklı ifade vasıtalarını kullanmaya yöneltir. Bu noktada yazar malzemesini günlük dilden alarak yan anlam, sembol ve çeşitli bağdaştırmalarla zenginleştirdiği farklı bir iletişim dili geliştirir. Bu üst dil, metni sınırlandıran yaklaşımların aksine, her okunuşta yeniden yorumlanmaya müsait edebî esere büyük bir zenginlik kazandırır.

Derin Anlamın Okunması ve Yazarın Niyeti

Bir edebî metnin okunması sırasında okuyucunun dikkati ilk olarak yazarın niyeti üzerinde yoğunlaşsa da, bu ölçü çoğu zaman yanıltıcı olabilir. Yazarın niyetinin tam olarak bilinmesi mümkün olmadığı gibi metinden sadece yazara ulaşmak için yararlanmak, metnin özülle bağlantı kuramamak anlamına gelir. Yazarın dünyaya baktığı nokta, metnin fikir boyutunu etkilemekle birlikte, yazarın metindeki varlığını hissettirdiği ölçüde edebîlik vasfını gölgeler. Fikir unsuru, yazarın niyetinin bir göstergesi olarak değil romanı şekillendiren çatışmaları besleyen bir dinamik olduğu sürece metnin dokusuyla uyum sağlayabilir. Aksi takdirde, edebî eseri düz anlamlı metinlerden ayıran derinlikten uzaklaşılır.

Bir edebî metin, işlediği fikir ve yazarın niyeti bakımından tek başına ele alınmamalıdır. Çünkü incelenen eser, ait olduğu gelenek içinde de anlam taşıdığı gibi, yazarın külliyatını oluşturan diğer eserlerle de bağlantılıdır. Her ne kadar yapı unsurları ve içerik farklı bir şekilde oluşursa da, her yazarın bütün eserlerinde çeşitli derecelerde dile getirdiği ortak bir fikrî öz vardır. Bu öze ulaşabilmek için yazarın tüm eserleri fikir düzleminde de bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu tip bir değerlendirme yazarın niyetini daha sağlıklı verilerle değerlendirme imkanı sunarken, zaman içinde geçirdiği fikrî değişimleri de ortaya koyar.

Yazar ve eser arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Biyografik eleştiri tarzıyla metindeki verilerden hareketle sanatçı hakkındaki bilgilere ulaşabileceğimiz gibi sanatçının hayat hikayesi ve görüşlerinden yararlan-

rak eserin mesajı hakkında yorum yapabiliriz. Her iki şekilde de, kullanılan yöntem edebiyat eleştirisi için tek başına yeterli değildir. Yazarın zihninde tam olarak ne tasarladığını bilemeyeceğimiz gibi metni yazarın hikayesiyle temellendirmeye çalışmak da eleştirmene sadece kolaylık sağlayacak ancak metne nüfûz etme ve sanat değerini tayin etme noktasında yeterli olmayacaktır. Ayrıca yazarın dünya görüşü ile psikolojik yönelimleri zaman içinde değişebileceği için yakın aralıklarla yazdığı eserlerde bile farklı bir kimlik ortaya koymasına sebep olabilecektir. Edebî devirleri ve metinleri sadece sanatçıların düşünce dünyalarına göre değerlendirmek edebiyatın diğer bilimlerden ayrılan vasıflarını da göz ardı etmek anlamına gelir.

Bir edebî metni, içeriğini çözümlmeden sadece metinden rastgele seçilen bir parçadan hareketle değerlendiren bir eleştiri tarzı doğal olarak parça ve bütün arasındaki ilişkiyi göremediği için yanlış sonuçlar çıkarabilir hatta yazarın vermeyi amaçladığı mesajın tam zıttı anlam taşıyan bir çıkarıma ulaşabilir. Çünkü her zaman yazar kendi düşüncelerine uygun tip ve karakterler kullanmayabilir. Yazarın, hayali olarak tasarladığı ideal karakterler olabileceği gibi eleştirmek için ön plana çıkardığı karakterler de ağırlık kazanabilir. Bu durumda doğru bir analiz yapabilmek için öncelikli olarak başvurulması gereken kaynak, metnin kendisidir. Metin dışı etkenler sadece tamamlayıcı birer unsur olarak edebiyat eleştirisine katkı sağlarlar. Ancak yazarın niyetinin ne olduğu sorusuna cevap öncelikli olarak edebî metnin içinde aranmalıdır.

İdeolojik İndirgeme ve Kapanan Pencereler

Edebî eserin ve sanatın insan gerçeğini tüm çıplaklığıyla sunan zengin yansımaları, salt ideolojik temellendirmelerle sığ bir alana hapsedilir. Bu süreç, zengin çağrışımlara açık olan edebî eseri tek boyutlu hâle getirerek, yüzeysel indirgemelerle açıklanan kapalı bir metne dönüştürür.

Öncelikle her edebî eserin bir fikir üzerine inşa edildiğini ve bu fikirden beslendiğini kabul etmekle birlikte, ideolojik fikirlerin edebî metnin estetik yönüne gölge düşürmesini metnin bir zaafı olarak değerlendirebiliriz. Elbette yazarın imzasını taşıyan eser, onun dünya görüşünden de izler taşıyacaktır. Ancak edebî eserin varoluş amacı bu ideolojik yönelimi canlı tutmak ya da ideolojiye hizmet etmek olmamalıdır. Edebiyatın ahlakî ve eğitici yönüne vurgu yaparken sanatçının politik tutumunun

sanat eserinde ne dereceye kadar müdahil olabileceğini düşünmek zordur. Edebî eserlerin değerlendirilmesinde, eserin herhangi bir ideolojiye ne derece hizmet ettiğini ölçmek, okuyucunun herhangi bir siyasi veya politik eser vasıtasıyla ne kadar bilgi aldığıyla eşdeğerdir. Öncelikle insanlardaki güzellik duygusuna hitap eden edebî eserde ifadenin sanat gücüyle eserdeki fikir unsuru arasında dengeli bir ilişki olmalıdır. Bu ilişkinin eserin edebîlik vasfına gölge düşürmeyecek şekilde kurulması, hem eserin kıymetini artırır hem de “*gerçekliğin ideolojiye karşı zaferi*” (Moran, 1994: 85) olarak fikir unsurunun estetik bir formda işlenmesini sağlar.

İdeolojik karakterli indirgemeler, roman türünün varlık amacını da sınırlandırır. Nitekim, dünyaya söyleyecek sözü olan romancı, sadece belli bir ideolojinin doğrularını seslendirme amacıyla romanlar kaleme alırsa, belli bir kesime hitap eden, kendi içinde tartışmasız ve dışarıya kapalı bir edebiyat dünyası çerçevesinde varlık gösterir.

İdeolojik indirgemeler kişinin hayata açılan pencerelerini tek renk perdelerle kapattığı gibi, farklılıkları bir tehdit olarak görme refleksinin oluşmasına sebep olur. Çevresindeki kişi ve olayları sadece ideolojik mercekle değerlendiren insanlarda anlayış ve hoşgörü kanalları kapalıdır. Tek yönlü ve yüzeysel bir çizgide ilerleme imkanı bulan ideolojik söylemler, yeniliğe ve değişime açık, ufku geniş insanların yerine tek tip düşünen ve tüm doğruları ideolojinin emrettiği yönde kesinleyen robot insanlara yaşama hakkı sunar. Böyle bir yaklaşım karşısında kültürün manevî boyuttaki yansımaları ve tarih bilincinin geçmişten geleceğe aktardığı miras, insanı birey konumuna yükselten alternatifler olarak kabul görür.

İnsan gerçeğinin en bağımsız şekilde ele alınması gereken alan sanattır. Sanatçının bu ayrıcalığı kullanırken beslendiği fikir kaynakları, insanın bireysel duyarlılıkları ve evrensel yönlerini ortaya koyarken bir araç olarak esere zenginlik kazandırır. Her edebî eserin yazarın niyeti doğrultusunda bir mesajı vardır. Ancak metne edebîlik vasfı kazandıran ölçütler; vaka ve karakterlerdeki özgünlük ile yazarın üslûbu ve dili kullanım tarzıdır.

Okunmadan Eleştirilen Bir Roman: *Gençliğim Eyyah*

Okuyucu metinle ilk ilişkisini okuma eylemine başladığı anda kur-

muş olur. Ancak burada belirtilen okuma gayreti sadece seslendirmek değil, metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiyi kavramaya ve sorgulamaya yönelik bir duruma işaret eder. Anlam ve değerler dünyasına nüfuz edilmeden eleştirilen bir eser için okuma eyleminin gerçekleştiğini söyleyemeyiz. Çünkü metinle ezbere kurulan ilişkiler eleştirmeni, incelediği eser karşısında körleştirir ve metinle desteklenemeyen yanlış yorumlar ortaya koymasına sebep olur. Genellikle ideolojik sahiplenme veya indirgemeler sebebiyle ortaya çıkan bu zararlı yaklaşımlar edebî eserdeki itibârî dünyayı yazarın kimliğiyle ilgili değerlendirmelerin gölgesinde bırakır. Böylece ismi, eserinin önüne geçirilen sanatçıların asıl varoluş alanı olan eserleri yüzeysel değerlendirmelerle sınırlandırılır.

Romanlarını toplumsal sorumluluk duygusu ve insanı yüceltme kaygısıyla kaleme alan Tarık Buğra, bazı eserleri üzerinde çok yönlü ve derin okumalar yapılmadan basit hükümlerle değerlendirilmiş ve edebiyat eleştirisi çerçevesinde haksızlığa uğramış bir romancıdır. Tarık Buğra'nın hikâye, roman, tiyatro ve fikir yazılarına baktığımız zaman, Buğra'nın, meselesi olan bir yazar olduğunu, bu meselenin de “insanı yüceltme kaygısı” şeklinde özetlenebileceğini söyleyebiliriz¹. Gerek konusunu tarihten alan gerekse psikolojik romanlarında entrik kurgu farklı vaka halkalarıyla şekillenmekle birlikte, bütün romanlarda kişinin bireyleşim süreci farklı maceralarla ortaya konur. Bütün romanlarda “kahramanın sonsuz yolculuğu” (Campbell, 2000: 23) benzer bir gelişme çizgisiyle ortaya koyulur. İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa'ya dönüşen kişi, Çolak Salih ile; Osmancık'tan Osman Gazi Han'a dönüşen kişi Doktor Şerif ve Rahmi ile; Nihat ve İbiş arasında gidip gelen kişi ile Murat Kervancı'nın ruhsal dönüşüm macerası benzer bir seyir takip eder. Hepsindeki ortak nokta, insanın bir takım zorluklarla baş ettiği varoluş mücadelesinde şerefli bir varlık olarak birey konumuna yükselmesi ve bu süreçte kendisine refakat eden değerler dizgesidir.

Yazarın niyetine ulaşırken metinler arasındaki bu benzerlikleri doğru okuyamayan ya da hiç göremeyen bir okuyucu, romanın sıradan hikâyesine tutunarak çıkarımlara ulaşabilir. “Gençliğim Eyvah” romanı bu tip bir değerlendirmenin edebiyat eleştirisini ne ölçüde gölgelediğini gösteren dikkate değer bir örnektir.

¹ Hikâye ve romanların incelemesi için bakınız; Ebru Burcu Yılmaz, Tarık Buğra İnsan ve Eser, (Basılmamış Doktora Tezi) Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Tarık Buğra, gerek fikir yazılarında gerekse hikâye, roman ve tiyatro eserlerinde yazar-anlatıcı olarak yaptığı vurgularda, ideolojik temellendirmelerin edebî eser üzerindeki yozlaştırıcı etkilerini açık bir dille eleştirir. Yazarın herhangi bir sosyal, politik veya ekonomik sistemin sözcüsü olmadığını, evrensel açılımlara sahip bir roman yazabilmesi için edebiyatçı kimliğini ve kalemini tarafsız bir noktada konumlandırması gerektiğini belirtir. Buğra, herhangi bir kalıba dökülemeyecek kadar çok yönlü bir meçhul olan insanı ele alabilmek için yazarın tarafsızlığının önemli bir gereklilik olduğunu ifade eder. Buğra'nın bu konudaki düşünceleri “sanat sanat içindir” ilkesini benimsemesinde de etkilidir:

“Sanatın topluma en yararlı tutumu, sanat için oluncadır. Sanatçı bu tutumda da toplumun, insanın dertleriyle problemleriyle ilgilenecek, onun elinde de neşter olacak. Ama peşin hükümlerle ve bilhassa bir doktrine, bir politik tutuma angaje olarak değil...Bağımsızlığını, sanatın ve sanatçı yeteneklerinin hükümranlığını koruyarak... Bir propaganda, bir misyon ödevlisi ve görevlisi olmadan...” (Buğra, 2002: 135)

Tarık Buğra'nın genellikle edebî değeri gözardı edilerek sığ indirgemeler ışığında değerlendirilen romanı “Gençliğim Eyvah”, yazıldığı dönemi yansıttasının yanı sıra bugünkü sosyal ve siyasî yozlaşmanın da sebeplerini ortaya koyan özgün vaka ve karakterlere sahip bir romandır. Eser, 8 Ağustos, 11 Kasım 1977 tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edildikten sonra Ötüken Neşriyat tarafından romanlaştırılarak 1979 yılında 437 sayfa olarak ilk baskısı yapılır. 1981 yılında Millî Kültür Vakfı Sanat Armağanını kazanan “Gençliğim Eyvah” romanı, Tarık Buğra'nın ifadesiyle “Türkiye'deki anarşinin otopsisidir.”

Tarık Buğra, romanlarında ideolojik kaygıları bir tarafa bırakarak insanın varoluş macerasını ortaya koymaya çalışır. Roman, okuyucuya olaylar düzleminin yanı sıra simge düzleminde de okunmaya müsait zengin bir malzeme sunar. Kişilerin, özel isimler yerine Delikanlı ve İhtiyar gibi isimlerle verilmesi belli özelliklere sahip kişilerin romanda temsil edildiğini gösterir. Tarık Buğra'nın, İhtiyar'ı “mozaik tip” olarak tanımlayarak, İhtiyar'ı sadece bir kişi olarak değil, Türkiye'nin son yüz elli yıl içinde etkili olmuş bütün yanılığların, bölücülüklerin ve yozlaşmanın sembolü olarak değerlendirir.

Tarık Buğra'nın romanlarında sıkça rastladığımız bir teknik olan, farklı vaka halkalarının eş zamanlı olarak sunulması ve olay örgüsünün iki farklı düzlemde ilerleyerek geçiş birimleri ile birbirine bağlanması “*Gençliğim Eyyvah*” romanında da karşımıza çıkar. Romanda birinci derecede Türkiye'nin ve gençliğin üzerinde oynanan oyunlar işlenirken, arka planda Delikanlı ile Güliz arasındaki aşk ilişkisi entrik kurguyu şekillendirir. Bu aşk ilişkisi, romanın ilerleyen bölümlerinde düğüm noktalarının çözümünde büyük önem taşır.

Tahkiye'ye dayalı tüm metinler esas olarak bir olay üzerine kurulu olmakla birlikte, metinde dramatik aksiyonu sağlayan çatışmaların kişi, kavram ve semboller seviyesinde karşı karşıya gelmesi, metnin çözümlenmesinde ve yazarın niyetini ortaya koymada önemli bir işleve sahiptir. Edebî eseri sonsuz sayıda okumaya uygun açık bir yapı haline getiren anlam dizgesi, dilin göndergesel işleviyle metin ve okuyucu arasında farklı algı kanalları açar. Bu durum yazarın varlığını arka plana iter. Böylece yazar, tip ve karakterleri temsil ettikleri kavramlarla birlikte farklı zeminlerde karşı karşıya getirerek vermek istediği mesajı, anlatım teknikleri ve yapı unsurlarından da yararlanarak vermeye çalışır.

Metnin kavram ve sembol seviyesinde kazandığı çok anlamlılık edebî eserin ayırıcı özelliklerinden birisidir. Yoğunlaştırılmış anlam birimleri olan simgeler, metindeki kişi ve kavramlarla anlam ilişkisi içinde olurlar. Bu bakımdan simge, “*buzdağının suyun altındaki kısmını işaret etmekle, sezdirmekle yükümlü bir değerdir.*” (Korkmaz, 2002; 274) Metne yönelik derin bir okuma çabası gerektiren simge çözümlenmesi, yazara anlatım açısından geniş bir ifade imkanı sunmakla birlikte sezgi kabiliyeti yüksek, metin karşısında hazırlıklı bir okuyucuya ihtiyaç duyar. Tarık Buğra'nın romanları, metne bildirişim düzeyinde yaklaşan okuyucuya olayın hikâyesini sunarken, özellikle kavramlar ve simgeler etrafında yoğunlaşan çatışmalarla, hikâyenin dışında açıklanması gereken yazarın ve metnin niyetini ortaya koyar.

“Gençliğim Eyvah” romanındaki dramatik aksiyonu sağlayan çatışmaları görüntü seviyeleriyle birlikte şu şekilde tablolaştırabiliriz:

G Ö R Ü N T Ü SEVİYELERİ	TEMATİK GÜÇ	KARŞI GÜÇ
KİŞİLER	Delikanlı/ Raşit Güliz/ Sıdıka	İhtiyar
KAVRAMLAR	Gençlik Dil ve tarih bilinci Hüzün/ melâl Aşk Eğitim Devlete bağlılık Birlik ve beraberlik	Anarşi Yozlaşma Sempati/ antipati Dalkavukluk Gurur İktidar hırsı Menfaat Bencillik
SEMBOLLER	O Belde Elma fidanı Kuyu	Lokanta Elma kurdu Örümcek ağı Kırkinci oda Keklik avı

“Mozaik tip” olarak tanımlanan İhtiyar, bir nesli ve toplumu yozlaştırmaya çalışan, romandaki karşı güç grubunda yer alan tüm kavramların temsilcisidir. İhtiyar’ın “olması gerek” leri, yazarın olumsuzladığı ve tematik gücün hedef objeye ulaşmasını engelleyen kişi, kavram ve sembollerdir. Yazarın benimsediği olumlu değerler, tematik güç başlığı altında yer alır. Tematik güç aynı zamanda metnin mesajını ve yazarın niyetini de ortaya koyar.

Kimi eleştirmenler, İhtiyar’ın sözlerini Tarık Buğra’nın fikirleri olarak yorumlayarak metinle bağdaşmayan eleştiriler yapmışlardır. Hâlbuki karşı güç grubunda yer alan İhtiyar, yazarın olumsuz kabul ettiği ve roman boyunca eleştirdiği kavramların sembolüdür. Sadece bu çatışmalar arasındaki ilişkiyi doğru okuyabilmek yazarın konumunu belirlemede ve eserin mesajını kavramada yeterli bir çaba olacaktır.

Gurur, ihtiras, menfaat, bencillik gibi duygular İhtiyar’ın amaçladığı anarşi ortamının oluşması ve yozlaşma için kullandığı insanların zaaf-larıdır. Nitekim bu olumsuz duygular kişiyi varlık amacından uzaklaştırarak, amaç olarak benimsediği değerlerin araca dönüşmesine sebep

olurlar.

Eğitim ve gençlik romanda vurgulanan önemli tematik değerlerdir. İhtiyar'ın nesiller üzerindeki yıkıcı emellerini gerçekleştirirken, gençliği hedef almasının sebebi, Çanakkale Savaşı'nda kaybedilen genç nüfusla bağlantılı olarak anlatılır:

“Çanakkale, pırlanta gibi bir genç kuşağı yok etti. Türkiye bunun acısını hâlâ çekiyor. (...) Ona göre nesiller yalnız savaş cephelerinde yok olmuyor, harcanmıyordu. Bunun için ille de saldırgan ordular gerekmiyordu. (...) Gençliğiniz, Çanakkale'ye saldıranlardan daha sömürücü güçlerin ortaya koyduğu teneke madalyaların peşinde çürüyüp gidiyor.” (Gençliğim Eyvah, s. 291)

“Lokanta”, “örümcek ağı”, “kırkıncı oda” ve “keklik avı”, İhtiyarın varlığının ne derece tehlikeli olduğunu vurgulayan simge değerlerdir. Yoksulluk ve açlıkla mücadele eden insanları kolay hedefler olarak gören İhtiyar, örümcek ağı gibi bir tuzak olarak kullandığı lokantada maddi ve manevi açlıklarını doyurduğu kişileri kendisine bağımlı hale getirir. İhtiyar, “dik sürüngenler” olarak tanımladığı kişileri, zaafalarını kullanarak tuzağa düşürür ve bu amacını gerçekleştirirken insanların özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşadıkları sıkıntıları adeta birer silah olarak kullanır. Dik sürüngenler, kimlik bunalımı yaşayan ve hırslarının esiri oldukları için değerler dünyasının sesini duyamayan kişilerdir. “Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı” adı altında, istek ve hırsları yeteneklerini aşan insanları köleleştirerek bir anarşi ortamı oluşturmayı amaçlayan İhtiyar, şöhret, servet ve iktidar üçlüsünün bu tip insanlar üzerindeki cazibesini kullanır. “Kuyu” ve “O Belde” ise Delikanlı'nın içinde bulunduğu kaçış duygusu ve İhtiyar'ın tuzaklarından kurtulmak için verdiği çabanın bilinçdışına ait yansımaları olan sembollerdir. Güliz'in çocukluk döneminin saflığına işaret eden elma fidanı ve elma kurdu arasındaki simgesel ilişki de, insanların mizaçlarının şekillenmesinde çocukluk döneminde ekilen tohumların önemini vurgulamak amacıyla kullanılır.

Gençliğim Eyvah romanında yazarın doğrularını savunan tematik güç ile yazarın olumsuz değer yüklediği karşı güç arasındaki ayırım çok net bir şekilde belirtilmesine rağmen roman hakkında yapılan bazı eleştirilerde İhtiyar'ın aslında Tarık Buğra'yı temsil ettiği ve bu romanın da Marksizm aleyhtarı ideolojik bir roman olduğu ileri sürülür. Halbuki

hiçbir romancı kendisini, eleştirilen, aşağı görülen hatta romanın sonunda öldürülerek cezalandırılan bir karakter yerine koymak için romanını yazmaz. *Gençliğim Eyvah* romanında İhtiyar'ın bir örnek olarak verdiği ve sadece ismi geçen Marx, herhangi bir ideolojik değerlendirme amacıyla kullanılmamış, sorgulamadan kabullenen kişilerin ideolojiler karşısında içine düştükleri yozlaşmaya dikkat çekmek amacıyla bu isme yer verilmiştir. Nitekim birinci derecedeki karakterlerin hiçbiri herhangi bir ideolojinin sözcüsü olarak romanda yer almazlar. Romanın üzerine kurulu olduğu esas çatışma anarşi ortamı oluşturmak için gençliği hedef olan İhtiyar ile onun tuzaklarından kurtulmaya çalışan Delikanlı ve Güliz arasında yaşanır. Yukarıdaki şemada da görebildiğimiz gibi kişi, kavram ve semboller seviyesinde karşı karşıya gelen çatışmalar arasındaki ilişkiyi doğru okuyabildiğimiz zaman romanın yazılış amacı ve hangi düşünce temelleri üzerine kurulmuş olduğu açıkça anlaşılır.

Gençliğim Eyvah romanı, sosyal zaman olarak 1970'li yıllara işaret etse de, anarşinin toplum hayatındaki yıkıcı etkileri, doyurulmamış zafıların insan üzerindeki tahakkümü, kişiyi bireysellikten koparan sürü zihniyetinin oluşum aşamaları, ruhsal büyüme macerasını başarıyla tamamlayan insanın bireyleşim süreci gibi evrensel açılımlara sahip, her dönemde büyük önem taşıyan konuları işleyen özgün bir romandır. Ancak edebiyat eleştirisini gölgeleyen ezbere yaklaşımlar, romanın içinde gizli olan bu anlam dünyasını fark edemeyeceği gibi kaynağını metinden almayan ve romanın yazılış amacını hiçe sayan değerlendirmelerle edebiyata en büyük haksızlığı yaparlar.

Tarık Buğra son yıllarda yapılan çalışma ve incelemelerle âdeta yeniden keşfedilen, her alanda millî kültür kaynaklarımıza dönme ihtiyacı hissettiğimiz bugünün ortamında ve gelecekte de, tekrar okunması gereken önemli yazarlarımızdan birisidir. Yazarlık faaliyetinin asıl amacını, "insanı yüceltme" fıkriyle özetleyen Tarık Buğra, eserleri ilk yayımlandığı yıllarda dönemin hakim edebiyat çevrelerinin de etkisiyle, okunmadan anlaşılma(ma)ya çalışılan bir yazar olarak, hakkındaki eleştiri yazılarının bazılarında basit indirgemelere mahkum edilerek, metinlerinde yer alan zengin dünya açılmamıştır. Ancak günümüzde, özellikle metne dönük modern eleştiri metotlarından faydalanarak yapılan metin çözümlenmeleri ortaya koymaktadır ki; Tarık Buğra'nın romanları, tarih felsefesi, sosyolojik eleştiri, arketipsel eleştiri gibi pek çok esere dönük

eleştiri yöntemleriyle okunmaya müsait son derece zengin bir dünyaya sahiptir.

Sanatın ancak sanata hizmet etmesi amacıyla yapılması gerektiğine inanan Tarık Buğra bu inanışla hiçbir zaman eserlerine sanat kaygısına ihanet edecek roller yüklememiştir. Yazdığı eserlerde millî kültür kaynaklarımızın önemine her fırsatta vurgu yapan Tarık Buğra'nın hikâye, roman ve tiyatrolarının modern eleştiri yöntemlerinin ışığında değerlendirilmesi bu eserlerin gelecek kuşaklara tanıtılmasında etkili olacaktır. Ancak böyle bir çabayla yazarın dünyaya söylemek istediği söz ve edebî kişiliği daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

BUĞRA, Tarık, (1979), **Gençliğim Eyvah**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

-----, (2002), **Düşman Kazanma Sanatı**, İstanbul:Ötüken Neşriyat. CAMPBELL, Joseph, (2000), **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

GÖKTÜRK, Akşit, (2001), **Okuma Uğraşı**, İstanbul:YKY.

KORKMAZ, Ramazan, (2002), “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”, **Scholarly and Depth and Accuracy, A Festschrift to Lars Johanson (Lars Johanson Armağanı)**, Ankara: Grafiker Yayınları.

MORAN, Berna, (1983), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul: Cem Yayınları.

TUNALI, İsmail, (1998), **Estetik**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

